

“הילך”

סיכום שיעור שהועבר בישיבה

ע”י הגאון הרב יעקב אריאל שליט”א

- א. פתיחה
- ב. “הילך”
- ג. האם משכון נחשב כ”הילך”
- ד. שמיטה בשטר ובמשכון
- ה. סתירה ויישובה
- ו. להלכה

א. פתיחה

ישיבת איתמר מאחדת תורה ויישוב הארץ. לפי השלי”ה השמיטה לא נגמרה עדיין. רק בט”ו בשבט תתחיל שנה חדשה. ט”ו בשבט זה קשר למצוות התלויות בארץ. הקשר לארץ ואהבת הארץ זה לא רק דיבורים. אם אין שורשים עמוקים בתורה- זה קשר לאו של קיימא. אנחנו לא אנשי שטח, אלא אנשי גובה. כדי שנוכל לצמוח למעלה צריך הרבה שורשים למטה. הא בהא תליא. השפעה מהשורשים לנוף ומהנוף לשורשים. ואנחנו עוסקים כאן גם בנוף וגם בשורשים. זכותכם בזה שאתם לומדים כאן, גם בלי לחשוב על זה. “ותטענו בגבולנו” לא תשימנו, צריך שורשים. רק שורש אחד יש – תורה.

*. סוכם ע”י אביחי פרץ.

** להרחבה בביאור הסוגיא כולה יעוין במאמרו של הרב עדיאל בן-פזי, להלן.

ב. ”הילך”

מה עניין שמיטה אצל ”הילך”?
נראה את הקשר והסתירות בין סוגיית ”הילך” וסוגיית שמיטת כספים.

בסוגיית ”הילך”

מודה במקצת חייב שבועה מן התורה.

ר' חייא אומר שגם ”הילך” חייב שבועת מודה במקצת.

רב ששת אומר ש”הילך” פטור- הלווה אומר ”הילך חמישים” וזה כבר נמצא בידיו של המלוה, ואז ממילא התביעה מתקזזת. בשאר התביעה- הלוה כופר בכל. כלומר, אחרי שהלווה נתן לו חמישים- נמחק חצי חוב, ובחצי השני הוא כופר בכל ולכן פטור משבועה.

מיתבי- סלעים דינרים... הא שתיים פטור

מדוע הגמ' סוברת ששטר זה כמו ”הילך”? מקודם הוא נתן לו, פה הוא לא נתן רק הודה בשטר! למה זה ”הילך”?

רש”י- ”שהרי קרקעות משועבדים על כך”. רש”י מבין שהסיבה לפטור שבועה בשעבוד קרקעות זה ”הילך”.

בשטר יש שעבוד קרקעות וההודאה של הלווה בשטר זה כמו ”הילך”- הוי כאילו נתן לו את הקרקעות במקום הכסף. אמנם עדיין לא היתה גבייה, אבל הקרקע היא הערובה הטובה ביותר (נדל”ן- תמיד אפשר לגבות ממנה). במקרה שלנו- סלעים דינרים- כשהלווה מודה בשטר, הוא בעצם אומר לו שחלק מהתביעה כאילו בידיו ע”י שעבוד הקרקעות. והשלושה הנוספים זה תביעה בע”פ על שלושה- ובזה הוא כופר בכל.

פנ”י והנחלת דוד מקשים :

הגמ' עדיין לא ידעה את החשבונות שלא נשבעים על שעבוד קרקעות! בהמשך לומדים שלא נשבעים על קרקעות, אבל זה רק בסוף הסוגיא! בשלב הזה הגמ' בכלל לא הביאה בחשבון את הסברא שלא נשבעים על שעבוד קרקעות!

שניהם מתרצים תירוצים שונים :

פנ”י- הגמ' ידעה שלא נשבעים. אלא שהיא לא ידעה שהסיבה לכך היא גזירת הכתוב ”כי הוא זה”, אלא זה בגלל ”הילך”.

נחלת זוד - הגמ' חשבה שפטור שבועה בקרקעות הוא רק כשהויכוח על הקרקע עצמה. אבל בשעבוד, חשבה הגמ', שאולי אפשר כן להשבע, כי הקרקע היא לא התביעה הישירה אלא רק ביטחון להלוואה.

יוצא שהאחרונים נדחקים בהבנת רש"י.

אם ידענו שאין שבועה על שעבוד קרקעות - למה הגמ' דוחה את הסברא הזו?

ג. האם המשכון נחשב כ"הילך"

מחלוקת גדולה בראשונים האם משכון הופך את ההלוואה ל"הילך" או לא?

עיטור

המשכון גורם לחציית ההלוואה לשני חלקים - חלק גבוי שבו הלוח מודה, וחלק נתבע שבו הלוח כופר.

מסתמא משכון כ"הילך" הוא. **אם שטר נחשב כ"הילך" ק"ו משכון!**

מה הקשר?

שטר זה פיסת נייר חסרת ערך, פיסת הנייר עצמה היא כלום! אמנם באמצעותה אתה יכול לגבות, אבל כל עוד הלוח לא פרע - זה רק פיסת נייר. (מנייה על מיליארד דולר גם היא סתם פיסת נייר שכשלעצמה לא שווה כלום. אם הבנק במצב טוב ויכול לפרוע - זה בסדר. אבל אם הבנק פשט את הרגל - הוא לא שווה כלום!)

אז הק"ו הוא מובן. אם שטר, שלא שווה כלום זה "הילך", אז ברור שמשכון הוא גם "הילך".

נימוק"י

משכון מהווה ערובה בלבד אבל הוא לא יכול ליצור חיובים. למשל, אם אדם קנה טבעת נישואין בכרטיס אשראי או בצ'ק. אם עד החתונה החברה תפרע את החוב לצורך זה בסדר. אבל אם לא, הטבעת מושאלת בידו... כמו שמצינו בארבעת המינים.

משכון הוא ערובה על ההלוואה, אבל זה רק 'כאילו' שייך ללווה. **על 'כאילו' כזה לא אומרים "הילך"!**

והוא מחלק בין המקרים:

אם **משכנו בשעת הלואתו**, הלווה נתן למלווה משכון בתמורה לכסף ההלואה- אז **אפשר לומר שזה "הילך"**. כמו כן גביית משכון ע"י ב"ד גם זה יכול להיחשב "הילך".

אבל אם **משכנו שלא בשעת הלואתו**- משכון שניתן בזמן הפירעון- הוא כבר **לא יכול להיחשב "הילך"**, זה רק בטחונות תמורת ההלואה!

סיכום

בעל העיטור סובר ששטר נחשב "הילך", וק"ו משכון.
הר"י מיגש, והר"ן בנימוק"י סוברים שמשכון לא נחשב "הילך".

שו"ע: "מוכן בידו בפני ב"ד ליתנו מיד". הגה. "י"א שמשכון חשוב הילך, שאפילו שטר חשוב הילך" (טור, בעל העיטור)
כלומר, הרמ"א פסק כשיטת העיטור ששטר יכול להיחשב כ"הילך", אפשר להתייחס אליו כאילו הוא שייך למלווה.
אמנם מפשט הסוגיא משמע שעל שטר לא נשבעים, מכיון שאין שבועה על שעבוד קרקעות, ולא בגלל "הילך".

ד. שמיטה בשטר ובמשכון (גיטין לז).

שנה שביעית אוסרת על המלווה לגבות את החובות שקיימים אצלו. זה לא פטור של הלווה מלשלם.

מה הדין בשטר שיש בו אחריות נכסים? האם שביעית משמטת או לא?
מחלוקת רבני בבל- רב ושמואל, עם רבני ארץ ישראל- ר' יוחנן וריש לקיש.
רב ושמואל- משמטת. **ר' יוחנן וריש לקיש**- אינה משמטת.

סברת ר' יוחנן וריש לקיש: אם שעבוד נכסים נחשב כאילו המלווה כבר גבה אותם: ממילא שביעית לא משמטת כי אין לה מה לשמט כי זה כבר של המלווה. גבויות ממש! אומר רש"י ואין כאן חוב!

משכון

אותה מחלוקת מובאת גם לגבי משכון.
אם המשכון נחשב כגבוי אצל המלווה- ממילא שביעית אינה יכולה לשמט מכיון שזה כבר נחשב שלו, אין פה חוב כלל!

ה. סתירה ויישובה

בגיטין רואים שהלכה כרב ושמואל- שעבוד קרקעות אינו נחשב כגבוי, וכן משכון אינו נחשב כגבוי.

אם כן, יש פה סתירה בין הסוגיות!

בגמ' ב"מ ישנה מחלוקת ראשונים ברורה האם שטר נחשב כ"הילך" או לא. לדעת העיטור- גם שטר וגם משכון נחשבים כ"הילך"- משמע שהם כגבויים. ורמ"א פסק הלכה כמותו.

ובגמ' גיטין- יש מחלוקת אמוראים האם זה נחשב כגבוי ! ונפסק שזה לא נחשב כגבוי!

הראשונים לא העירו על כך (מלבד הנמוק"י שרמז לסוגיית גיטין).

אלא יש ליישב כך.

בשמיטה אנו עוסקים בהגדרה של דין דאורייתא- התורה אסרה לנגוש. מתי אתה נחשב נוגש? התורה מגדירה מתי אתה נחשב כנוגש, והיא קובעת האם זה נחשב כגבוי או לא. הגדרות של נגישה בעיני התורה שונות מהגדרות אצל בני אדם.

לעומת זאת **בהלואה**, כשאדם אומר "הילך"- אנו מתבוננים איך הם רואים את הדברים. הם רואים את זה כגבוי או לא.

ההגדרה של "הילך" זה לא הגדרה אובייקטיבית- אלא איך זה נראה בעיני בני אדם. אם זה נראה בעיני המלווה כגבוי- ממילא יש פה תביעה רק על חצי. המושגים בהלכות שבועות תלויים בפסיכולוגיה האנושית. ולכן יש פה מחלוקת ראשונים.

אבל בגיטין לגבי שמיטה- התורה הגדירה את הגדרים של נגישה. האם משכון זה שלו או לא שלו- זה בעיני התורה. ולכן שם נחלקו אמוראים.

ו. להלכה

לגבי שמיטה במשכון ושעבוד קרקעות- התורה מכירה שהמשכון הוא של המלווה, התורה נתנה ללווה רק קניין מסוים במשכון. ולכן שביעית משמטת משכון ושעבוד קרקעות.

לגבי הלואה- אין הגדרות של התורה. נחלקו בזה הראשונים.

הר"י מיגש סובר שהחזקת המלווה במשכון זה לא בעלות. המלווה לא רואה את זה כשלו- לכן זה לא "הילך".
העיטור סובר שהמלווה כן רואה את המשכון כשלו- ולכן משכון כן יהיה "הילך".

א"כ לסיכום :

המחלוקות לגבי הלואה במשכון ובשטרות- זה ע"פ ראיית בני האדם.
לעומת זאת לגבי שמיטת משכון ושטרות זה ע"פ ראיית התורה.
ממילא הסוגיות לא סותרות זו את זו!

